

RADİKALLEŞMENİN GÖLGESİNDE İSLAMOFOBİ: KARŞILIKLI BESLENEN İKİ TEHDİT

*Rüveyda Andırırbu **

ÖZET

Günümüz dünya düzeninde karşılaşılan geniş önyargı örneklerinden biri olan İslamofobi, en temel anlamıyla Günümüzde yaygın biçimde karşılaşılan önyargı örneklerinden biri olan İslamofobi, temelde İslam dinine düşmanlık olarak tanımlanmaktadır. İslamofobi aynı zamanda Müslümanlara yönelik korku, güvensizlik, dışlama ve ayrımcı tutumları da içeren çok boyutlu bir olgudur. Bu olgunun ortaya çıkışında birçok tarihi, siyasi, sosyolojik ve psikolojik etken bulunmaktadır. İslamofobi, tarihsel kökenleri olan ve çeşitli sosyo-politik dinamiklerden beslenen çok boyutlu bir olgu olarak günümüzde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde siyaset, medya ve akademi çevrelerinde yoğun biçimde tartışılan bir konu haline gelerek kamuoyunda önemli bir yer edinmiştir. İslamofobi'nin günümüzdeki gerek söylem gerek de eylem odaklı yaygınlaşması radikalleşme ve terör ile ilişkilendirilmektedir.

Bireylerin veya grupların, toplumun genel kurallarından ve koşullarından memnun olmadıklarında mevcut yönetime ya da diğer kesimlere karşı sessiz protestolardan şiddet eylemlerine kadar uzanan tepkiler gösterebilmesi olarak ifade edilen radikalleşme kavramı, özellikle 2001 yılı sonrası önemli bir içerik değişimi yaşamıştır. Günümüzde radikalleşme, bireylerin veya grupların aşırı görüşleri benimsemesi ve hatta şiddeti savunması ya da uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada radikalleşme ile terörizmin farklılaşması önemlidir; çünkü her radikal düşüncenin şiddeti gerektirmediği gibi her şiddet eylemi de radikal bir ideolojiden kaynaklanmamaktadır. Bu sebeple, İslamofobi'nin mi radikalleşmeyi radikalleşmenin mi İslamofobi'yi beraberinde getirdiğine dair tartışmalarda, Radikalleşmenin her durumda terörle sonuçlandığı yönündeki yaklaşım geçerliliğini korumamaktadır. Bu çerçevede, tüm radikallerin terörizme yönelmediği gibi, her terör eyleminin de radikal motivasyonlarla gerçekleştirildiği söylenemez.

Bu çalışmada aşırı radikalleşmenin beraberinde gelen terör olayları ile İslamofobi arasında kurulan yanıltıcı bağ tarihsel bir yöntem izlenerek incelenmektedir. İslamofobi ile Radikalizm arasındaki kısır döngü incelenerek İslamofobi'nin Radikalizmin bir nedeni mi sonucu mu olduğu sorularına cevap aranmıştır. Çalışmanın temel iddiası İslamofobi'nin geçmişinin İslamofobik eylemlere meşruluk kazandırmaya çalışılan aşırı radikalleşen gruplardan ve 2001 terör eylemlerinden çok daha eskiye dayanıyor olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Algı, İslamofobi, Medya, Radikalizm, Terörizm

Received/Gönderim: 22.09.2025 – Accepted/Kabul: 12.03.2026

*Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı, E-mail: randiribu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3205-5199

Andırırbu, R. (2026). Radikalleşmenin Gölgesinde İslamofobi: Karşılıklı Beslenen İki Tehdit. *Akademik Açı*, 6 (1): 37- 55. DOI: 10.59597/akademikaci.1788926

ISLAMOPHOBIA IN THE SHADOW OF RADICALIZATION: TWO MUTUALLY FED THREATS

ABSTRACT

Islamophobia, one of the types of prejudice commonly encountered today, is basically defined as hostility to Islam. Islamophobia is also a multidimensional phenomenon, including fear, insecurity, exclusion and discriminatory attitudes towards Muslims. In the emergence of this phenomenon, there are many historical, political, sociological and psychological factors. Islamophobia, as a multidimensional phenomenon with historical origins and nurtured from various socio-political dynamics, has become an important issue in public opinion, becoming a topic that is widely discussed in politics, media and academia circles both nationally and internationally. Islamophobia, both discourse and action-oriented spread is associated with radicalization and terror.

The radicalization concept, which is expressed as the ability of individuals or groups to react from silent protests to acts of violence against the current administration or other sectors when they are not satisfied with the general rules and conditions of society, has experienced a significant content change especially after 2001. Today, radicalization is considered to be the adoption of extreme views by individuals or groups, and even the defence or practice of violence. However, it is important that radicalization and terrorism be differentiated; because not every radical thought requires violence, and not every act of violence is caused by a radical ideology. For this reason, in the debate over whether Islamophobia brings radicalization or Islamophobia, the approach to radicalization results in terrorism does not remain valid.

In this study, the misleading link between terrorism incidents and Islamophobia that occur with excessive radicalization is examined by following a historical method. By examining the vicious cycle between Islamophobia and Radicalism, an answer to the questions whether Islamophobia is a cause of radicalism or a consequence of radicalism has been sought. The main claim of the study is that the history of Islamophobia is much older than the extremist radicalizing groups trying to give legitimacy to Islamophobic actions and the terrorist acts of 2001.

Keywords: Islamophobia, Media, Perception, Radicalism, Terrorism

GİRİŞ

İslamofobi'nin uzun bir geçmişe sahip olması ve farklı kaynaklardan beslenmesi zamanla kavramın belirsiz ve soyut bir hal almasına sebep olmuştur (Tosun, 2023, s. 49). Günümüzde İslamofobi'nin hukuki olarak net bir tanımı bulunmamaktadır ancak kavram Birleşmiş Milletler (BM) Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi kuruluşların ilgi ve faaliyet alanına girerek görünürlük kazanmıştır (Ergül, 2015, s. 301).

İslamofobi kavramı iki farklı perspektifle incelenebilmektedir. Müslüman olmayanlardaki hâkim İslamofobi tanımı İslam'a duyulan nefreti ve korkuyu ifade ederken Müslüman olan kesime göre İslamofobi Müslüman karşıtı ırkçılık olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2022, s. 23). Kelime kökeni olarak ise Yunanca kökenli “phobos/korku” ile “İslam” kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşan kelime Müslümanlardan ve İslam'dan korkma, çekinme, korkulan şeye karşı düşmanlık besleme anlamına gelmektedir (Uzun, 2012, s. 13). Karşıtlıkla ve endişe ile beslenip zaman içinde korkuya dönüşen İslamofobi terimi halk arasında, kamuoyunda, medyada, politik ve akademik söylemlerde kök salarak

küçümseme, aşağılama, kıskançlık, şüphe, endişe, iğrenme, korku, ret ve öfke duyma gibi duyguları da tetiklemiştir. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar İslamofobi kavramının, Batı'nın İslam ve Müslümanlar hakkındaki algı ve tutumlarını anlamak açısından önemli ve açıklayıcı bir araç olduğunu savunmaktadır (Allen, 2011, s. 23). Müslümanlar tarihin farklı dönemlerinde Çin, Hindistan, Rusya gibi ülkelerde de yaşamış olmasına rağmen İslamofobi Batı dünyası tarafından sistematize edilmiştir. Buradan hareketle terimin batı merkezli olduğu sonucuna varılabilmektedir. (Alicı, 2019, s. 408).

İslamofobi üzerine yapılan araştırmalarda bu terimin ilk olarak 1910 yılında Alain Quellien tarafından kaleme alınan ve Paris'te yayımlanan *La politique musulmane dans l'Afrique Occidentale Française* adlı eserde kullanıldığını ortaya koyulmuştur. Quellien, İslamofobi, Batı toplumları ile Hristiyan medeniyet dünyasında yaygın olarak görülen İslam'a yönelik önyargılı tutumlar şeklinde tanımlamıştır. Kavram, 1980'li yılların ortalarında Edward W. Said'in çalışmalarıyla yeniden gündeme gelmiş ve akademik literatürde daha fazla görünürlük kazanmıştır. Her ne kadar İslamofobi çağdaş bir kavram olarak değerlendirilse de aslında Müslüman Doğu ile Hristiyan Batı arasında yaklaşık on dört asırdır süregelen teolojik, ekonomik ve siyasal güç mücadelesinin tarihsel bir yansıması olarak okunabilmektedir (Gür, 2023, s. 185).

İSLAMOFOBİNİN ARKA PLANI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İslamofobi kavramı 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlamasının ardından 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile popülerlik kazanmış olsa da Müslümanlara ve İslam'a yönelik nefret çok daha eskiye dayanmaktadır. Avrupa kıtası ile İslam'ın ilişkisine ilk olarak Hz. Muhammed tarafından Bizans İmparatorluğu'na gönderilen davet mektubunda izlerine rastlanmıştır ancak bu coğrafya uzun süre Müslüman toplumların ana ilgi odaklarından biri olmamıştır. Bu durum, Avrupa'nın İslam dünyasındaki tarihi rolünün sınırlı kaldığını göstermektedir. Avrupa tarihinde İslam'ın varlığı, yalnızca askeri fetihlerle sınırlı bir olgu olmayıp, aynı zamanda Hristiyan dünyanın kendi kimliğini tanımlama biçimiyle doğrudan ilişkili bir süreçtir haline gelmiştir. Bu çerçevede, pek çok tarihçi İslam'ın Avrupa'daki tarihsel varlığının başlangıç noktasını Endülüs Emevî Devleti'nin kurulmasıyla ilişkilendirmekte ve bu konuda genel bir görüş birliği olduğu ifade edilebilmektedir (Er & Ataman, 2008, s. 749).

Ancak bu olay, çok daha derin bir zihinsel dönüşümün yansımasıdır: Hristiyan Avrupa, İslam'ı yalnızca yeni bir siyasi güç değil, aynı zamanda teolojik ve kültürel bir "öteki" olarak algılamaya başlamıştır. Bu algının temelleri, Bizans İmparatorluğu'nun kontrolü altındaki Kuzey Afrika ve Orta Doğu'nun İslam hâkimiyetine girmesiyle atılmıştır (Buehler, 2014, s. 124). Bu genişleme, Hristiyan dünyasının kendi coğrafi ve manevi sınırlarını tehdit eden bir dış güç fikrini pekiştirmiştir. İslam'ın varlığı, böylece yalnızca toprak kaybı değil, Tanrısal düzenin sorgulanması anlamına da gelmiştir.

İspanya'da kurulan Endülüs Emevî Devleti, bu karşılaşmanın somut bir ifadesi olarak Avrupa'nın zihinsel haritasına kazınmıştır. Müslümanların Batı Avrupa'ya uzanan etkisi, Hristiyan dünyasında "İslam tehdidi" anlatısını kalıcılaştırmış; bu algı, Müslüman varlığının sona ermesinden

sonra dahi Avrupa'nın kültürel hafızasında yaşamaya devam etmiştir (Tosun, 2023, s. 51). Bu süreçte İslam, Avrupa için yalnızca farklı bir dinin mensupları değil, aynı zamanda siyasi, kültürel ve ontolojik bir rakip anlamına gelmiştir. Dolayısıyla “öteki” kavramı, yalnızca dışsal bir farklılık değil, kimliğin kendini kurma biçiminin zorunlu bir unsuru hâline gelmiştir. Bu düşünsel çerçevenin doruk noktası, Haçlı Seferleri döneminde görünür hale gelmiştir. Orta Çağ boyunca biriken teolojik ve kültürel gerilimler, Haçlı ideolojisiyle teo-politik bir nitelik kazanmış; din savaşları artık soyut bir korkudan çıkıp somut bir eylem biçimine dönüşmüştür (Bilici, 2022, s. 630). Böylece İslam, Avrupa'nın kolektif bilinçdışında kalıcı bir “dini ve kültürel öteki” olarak yerleşmiştir.

Orta Çağ Batı dünyasında, en zıt kutuplardaki Latin yazarlar açısından dahi durum farklılık göstermemektedir; İslâm, Hristiyanlık için en ciddi tehdit unsuru olarak algılanarak bir tür meydan okuma, sapkınlık ve putperestliğin tezahürü şeklinde değerlendirilmektedir. Bu algılar, İslâm'a yönelik Batılı perspektifin temelini oluşturan ilk kuramsal yaklaşımlar arasında yer almıştır. Günümüzde dahi geçerliliğini sürdüren en olumsuz teolojik imajların kökeni bu anlayışlara dayanmaktadır; zira İslâm ve Müslümanlar, söz konusu yaklaşımlarda ‘küfrün bütün değerlerini’ temsil eden bir merkez olarak görülmekteydi. Orta Çağ boyunca hâkim olan bu teolojik tavrın oluşumunda, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan Yahudi ve Hristiyan temalarına ilişkin göndermeler, anlatılan kıssalar ve Hristiyanlara dair yapılan değerlendirmelerin, özellikle İncil’in mesajlarıyla örtüşmediği ya da onlarla çeliştiği yönündeki kanaat etkili olmuştur. Bu tür olumsuz ve çatışmalı yorumlar, bir yandan şaşkınlık ve güvensizlik duygularını artırırken, diğer yandan korku ve tedirginliği de beraberinde getirmiştir (Alıcı, 2019, s. 412). İslâmiyet’in ortaya çıkışıyla birlikte Avrupa’daki kilise kurumları, bu yeni dini oluşumu kendi varlıkları açısından tehdit olarak değerlendirmiş ve onu meşruiyetten yoksun göstermek amacıyla çeşitli propaganda içerikli söylemler geliştirmişlerdir (Kedikli & Akça, 2017, s. 70).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kitle iletişim araçlarının, yeni kurulmuş bir ulus-devlet olan İsrail'e yönelik yoğun ilgisi ve takdir dolu yaklaşımı, İslam ve Müslümanlara karşı daha önce durağan seyreden olumsuz tutumların yeniden gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. 1948 sonrasındaki birkaç on yıl boyunca medyada yer alan temsiller, "Arap öteki" imajını açıkça olumsuz bir şekilde sunulmuştur. Medyanın yazılı içerikleri ve kısa açıklamaları, dolaylı yollardan da olsa, Arapları sistematik biçimde olumsuz bir imgeye indirgemıştır. Özellikle 1970’li yıllarda bilinçsiz kullanılan medya dili sebebi ile günümüzde pek çok Batılı birey, Araplar ile Müslümanlarla özdeşleştirmekte ve Müslümanları olumsuz bir kimliğin taşıyıcısı olarak görmektedir (Buehler, 2014, ss. 126-127). 1970’li yıllara kadar Batı toplumlarında yerleşik olan geleneksel önyargıların kısmen azaldığı izlenimi oluşmuşsa da bu dönemde İslamofobik söylemler daha çok marjinal gruplar özellikle aşırı sağcı ve ırkçı çevreler tarafından dile getiriliyordu. Avrupa’da gözlemlenen ‘yeni’ İslamofobi’nin ortaya çıkışı ise büyük ölçüde göç olgusu ile ilişkilendirilmekte olup, bu konuda genel bir fikir birliği olduğu söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasından 1980’li yıllara uzanan ilk göç dalgasında, Müslüman nüfus Avrupa’da geçici iş gücü olarak değerlendirildiği için bu dönemde kayda değer bir düşmanlık ya da

nefret söyleminden söz etmek zordur. Aksine, özellikle Türk ve Arap kökenli göçmen işçiler, ‘misafir işçi’ statüsünde, zor şartlarda çalışan mağdur bireyler olarak algılanmışlardır (Er & Ataman, 2008, s. 756). 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi’yle birlikte, Batı’da İslam’a yönelik önyargıların ve ayrımcı tutumların yeniden ve daha görünür biçimde ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmektedir. Dini temeller üzerine inşa edilmiş olan bu devrim hem kapsamı hem de etkilediği geniş coğrafya nedeniyle dünya genelinde ciddi bir şaşkınlık yaratmıştır. Ancak aynı zamanda, Batı kamuoyunda İslam karşıtı eğilimlerin güçlenmesine ve daha açık biçimde ifade edilmesine de zemin hazırlamıştır. Avrupa açısından bugünkü anlamıyla bir İslamofobi olgusundan söz edebilmek için İran Devrimi’nin gerçekleşmesini beklemek gerekmektedir. Bu yönüyle, söz konusu devrim, İslam ve Müslümanların küresel algısında bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır (Canatan, 2007, s. 19). Bazı Avrupalı yazarlar İslamofobi’yi tedavi edilmesi gereken psikolojik bir rahatsızlık olarak tanımlamıştır. Caroline Fourest ve Fiammetta Venner gibi yazarlar İslamofobi kavramının tarihte ilk kez 1979’dan sonra kullanıldığını ve 1970’li yıllarda İranlı İslamcılar tarafından ABD’li feministlerin İslam’a karşı eleştirilerinin önüne geçmek amacıyla ortaya attığı bir kavram olduğu düşüncesini savunmuştur. (Tosun, 2023, s. 49).

1991 yılında komünizmin ortadan kalkmasının ardından bir dizi gelişme yaşanmıştır (Buehler, 2014, s. 130). Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle çöken iki kutuplu sistemin ardından, tek kutuplu dünya düzeni yeni bir ideolojik düşman arayışını beraberinde getirmiştir. Avrupa’daki ekonomik krizlerin göçmen sorunu ile ilişkilendirilmesi, bu düşmanlığın radikalleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte, aşırı sağ partilerin hızla yükselmesi, Avrupa’daki ırkçılığın biçim değiştirerek yeniden güç kazanmasına neden olmuştur (Kedikli & Akça, 2017, s. 59). Böylece 1991 yılında İslamofobi terimi ilk olarak yazılı basında kullanılmaya başlanmıştır. Ardından, 1993 yılında Samuel Huntington, “soğuk savaş” kavramını yeni bir bağlamda yeniden gündeme getirerek, küresel düzeydeki ideolojik rekabetin yön değiştirdiğini öne sürmüştür. Huntington, İslam dünyası ile Batı arasında kaçınılmaz bir medeniyetler çatışmasının yaşanacağını ileri sürerek, bu yeni dönemde soğuk savaşın taraflarının Batı ve İslam/Müslümanlar olacağını iddia etmiştir (Buehler, 2014, s. 130).

Türkçe literatürde yer alan birçok kaynakta ise, İslamofobi kavramının ilk kez 1997 yılında İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust tarafından yayımlanan *Islamophobia: A Challenge for Us All* (İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma) başlıklı raporda kullanıldığı ileri sürülmektedir. (Aktaş, 2014, s. 38). Bir diğer kaynağa göre ise 1991 yılında “Amerikan Journal Insight” dergisinde Sovyetler Birliği’nin Müslümanlara yönelik uyguladığı düşmanlığını ve ayrımcılığı tarif etmek için kullanılmıştır (Yılmaz, 2022, ss. 2-3). Ancak, İngilizce ve Fransızca çeşitli kaynaklar bu terimin 1997 yılından çok daha önce de kullanıldığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen, söz konusu Runnymede Trust raporunun İslamofobi kavramının kamuoyuna tanıtılmasında ve geniş kitlelerce benimsenmesinde belirleyici bir rol oynadığı ifade edilebilir. Raporda, dinsel önyargıların sebepleri ele alınmakta ve Müslümanların karşı karşıya kaldığı çeşitli sorunlar kapsamlı biçimde incelenmektedir. Bu çalışma, yayımlandığı dönemde önemli bir etki yaratmış; Müslümanlara yönelik tartışmaların ve deneyimlenen

sorunların arka planında İslam'a karşı sistematik bir önyargının bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca raporda, bu önyargının özellikle istihdam ve eğitim alanlarında Müslüman bireylere yönelik ayrımcılığı artırdığı, nefret söylemini körüklediği ve medyada ya da gündelik yaşamda Müslümanların yanlış biçimlerde temsil edilmesine yol açtığı belirtilmiştir (Aktaş, 2014, s. 38). Runnymede Trust raporunda, İslamofobi'nin meşrulaştırılmasına yönelik birtakım varsayımlara yer verilmektedir. Buna göre İslam; tek yönlü, durağan ve değişime kapalı bir din olarak sunulmakta, diğer kültürlerle ilişkisiz ve tamamen yabancı bir gelenek olarak görülmektedir. Raporda ayrıca, İslam'ın Batı değerleriyle uyuşmayan, irrasyonel, ilkel, cinsiyetçi ve şiddet eğilimli olduğu öne sürülmekte; politik bir ideoloji gibi algılanarak çatışmacı ve tehditkâr bir yapı atfedilmektedir. Müslümanların Batı'ya yönelik eleştirileri ise geçersiz kabul edilmekte ve ana akım Sünnilik dışındaki yorumlar dışlanmaktadır. Sonuç olarak, İslam karşıtı tutumlar ve Müslümanlara yönelik ayrımcı uygulamalar bu çerçevede rasyonelleştirilmekte, İslamofobi ise Batı bağlamında doğal bir tepki gibi sunulmaktadır (Commission on British Muslims and Islamophobia, 1997, s. 4).

11 Eylül 2001 tarihinde hem Batı dünyasında hem de Müslümanlar arasında dikkat çekici bir hedef olarak ABD'yi seçen El-Kaide, siyasi ve askeri gücü elinde tutan ülkenin ekonomik yapısını hedef alarak ülkeye zarar vermek istemiştir. Bu stratejik amaçla ABD'nin güçlü ekonomik alt yapısını korumak için ekonomik olarak kan kaybetmesi hedeflenmiştir. Ekonomik bozulma da beraberinde askeri ve siyasi üstünlüğünü çöküşe geçirecektir. Sonrasında da ABD ile Müslüman müttefiklerinin ilişkilerinin bozulması, ABD öncülüğünde Batı'nın Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etkisi ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Bu eylemle ABD Savunma Bakanlığı'nın hedef alınması sembolik bir eylem olmuştur. Asıl verilmek istenen mesaj ise, az sayıda insan ile ABD için bu denli önemli ve korunaklı olan askeri tesisini yıkabileceğinin mümkün olduğudur. (Efegil, 2022a, ss. 82-83). Saldırıların ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da hızla yükselişe geçen İslamofobik eğilimler, El-Kaide tarafından üstlenilen 15 ve 20 Kasım 2003 İstanbul, 11 Mart 2004 Madrid, 7 Temmuz 2005 Londra ve 13 Kasım 2015 Paris saldırıları ile daha da derinleşmiştir. Bu terör eylemleri, İslam dini ve Müslüman topluluklara yönelik var olan olumsuz algıların güçlenmesine neden olmuş; düşmanlık, dışlayıcılık ve ayrımcı tutumlar ciddi şekilde artış göstermiştir. Yaşanan şiddet olayları, geçmişten gelen önyargıların yeniden canlanmasına yol açarken, İslam karşıtlığı kamusal ve siyasal düzlemde daha görünür hâle gelmiştir. Bu süreçte Müslümanlar, Batı toplumlarının nezdinde "içerideki öteki" ve potansiyel tehdit olarak konumlandırılmış; bu durum onların sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Özellikle Batı medyasında Müslüman kimliği, bu saldırıların etkisiyle olumsuz imgelerle özdeşleştirilmiş; İslam'a yönelik korku, güvensizlik ve paranoya içeren söylemler yaygınlaşırken, Müslüman bireylere karşı tutumlar da giderek sertleşmiştir (Övet, 2016, ss. 122-123). Bu aşamada İslam Dünyası'nın büyük çoğunluğu ve kanaat önderleri El-Kaide'nin 11 Eylül saldırısının İslam ile bağdaştırılamayacağını ve bu eylemin kabul edilemez olduğunu savunmuştur. İslami amaçlarla eylemlerini gerçekleştirdiği savunan örgütün sivilleri hedef almış olması

büyük çoğunluktan tepki toplarken, bazı kanaat önderleri tarafından meşru görülmüştür (Efegil, 2022b, s. 41).

Bilim ve teknolojiadaki ilerlemelerin özellikle iletişim ve ulaşım alanındaki etkisi sayesinde küresel ölçekte mesafeler kısalmış, toplumlar birbirine daha fazla yaklaşmıştır. Bu durumun göç hareketlerini yoğunlaştırması beraberinde siyasal, ekonomik ve sosyal nedenlerle özellikle doğudan batıya ve güneyden kuzeye doğru göçler artmıştır. Bu göçler neticesinde Batı ülkelerinde son 50 yılda belirginleşen Müslüman nüfus artışı yaşanmıştır. Ancak Müslüman göçmenlerin, katıldıkları toplumlarda eşitlik ve adalet talepleri, geçmişten gelen önyargılarla birleşerek toplumsal düzeyde korku, nefret ve ayrımcılığı tetiklemiştir. Bu da Müslüman bireylere yönelik çeşitli düzeylerde saldırgan eylemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Akyel & Atlıhan, 2025, s. 2).

RADİKALİZM VE RADİKALLEŞME SÜRECİ

Radikalizm ve Radikalleşme ile ilgili kabul görmüş genel bir tanım yapılmamakla birlikte kişilerin ve örgütlerin radikalleşmelerindeki ideolojileri ve stratejileri açıklamaktaki sebepler belli bir grupta kategorize edilememektedir. Günümüzde dini istismara dayanan radikalleşme türü olan dinsel radikalleşme bireylerin ve grupların belirli fikirlerini güçlü kılarak kimi zaman ikna yoluyla kimi zaman zor kullanarak terör faaliyetlerine dönüşen bir süreç olarak devam etmektedir. Günümüzde çoğunluğu Batı’da yaşanan terör olayları gerek batı tarafından gerekte medya tarafından İslam ile bağdaştırılma eğilimindedir. Bu eğilim İslam adı altında radikal dini örgütlenmelerin zamanla terör olaylarında bulunmaları ile giderek İslam ile terör kelimelerinin yan yana anılmasına sebep olmaktadır.

Radikalizm, toplumsal yapılar ve değer sistemleri üzerinde köklü değişiklikleri hedefleyen, devrimci yöntemlerle ilerlemeyi savunan siyasi yaklaşımları ifade etmektedir. Bu tanım uç bir siyasi duruşu benimsemek veya desteklemek amacıyla kullanılabileceği gibi, başlangıçta aşırı olmayan bir ideolojinin radikal unsurlarla yeniden yorumlanması şeklinde de kullanılabilir. Ancak “aşırılık” kavramı öznel ve neyin radikal olarak kabul edildiği de bağlama ve yoruma göre değişkenlik gösterebilmektedir (Çelik, 2015, ss. 101-102). 2004 yılında Madrid’de ve 2005 yılında Londra’da meydana gelen terör saldırıları sonucu Şiddet İçeren Radikalleşme Uzman Grubu oluşturulmuş ve bu grup akademik incelemeler yaparak radikalleşmenin kapsamlı bir raporunu hazırlamıştır. Bu rapora göre ortaya konulan en belirgin bulgu; radikalleşme sürecinde ideolojik ve psikolojik faktörlerin etkili olduğu kadar sosyolojik, politik ve küresel etmelerin de önemli etkide olduğudur. Grubuna göre radikalleşme; “Kendini terör eylemleri ve saldırıları olarak ortaya koyan aşırıcılıkçı bir sosyalleşme süreci” olarak tanımlanmıştır. Ancak Şiddet İçeren Radikalleşme Uzman Grubu’nun Avrupa’da meydana gelen terör eylemlerinin sonucunda oluşturulmuş olması grubun yaptığı radikalleşme tanımını taraflı ve dar bir bakış açısıyla yalnızca terör odaklı ele almıştır (Efegil, 2022b, ss. 125-126).

Radikalizm kavramı, ilk olarak Fransız Devrimi sürecinde monarşiye karşı çıkan grupları tanımlamak için kullanılmıştır (Yaman, 2016, s. 38). Kavramının ilk kez 1817’de kullanılmaya başladığı

da bir diğer görüştür. *Merriam-Webster* sözlüğünde radikalizm, mevcut düzen içinde köklü ve aşırı değişimler talep eden bireylerin siyasi görüş ve eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte bu kavramın anlamı farklılık göstererek 19. Yüzyılda radikal ifadesi, monarşi yerine cumhuriyetçiliği savunan reformcu grupları tanımlamak için kullanılmıştır. Hatta bir dönem İngiltere’de Liberal Parti’nin belirli bir kanadını ifade etmiştir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ise radikaller, daha çok şiddet kullanmadan toplumsal dönüşüm talep eden aktivistler olarak görülmüştür (Efegil, 2022b, s. 124). Günümüzde ise bu kavram, özellikle belirli bir dini, ideolojik veya siyasi inanç merkezinde mevcut düzeni köklü biçimde dönüştürmeyi amaçlayan ve bunu uygularken şiddeti meşru gören tutumları ifade etmektedir. Radikal eylemler demokratik taleplerden şiddetin bir yöntem olarak benimsenmesi sebebiyle ayrılmaktadır. Bu bağlamda radikalleşme, birey veya grupların düşünsel muhalefetten başlayarak şiddeti stratejik bir araç olarak kabul ettiği bir süreci ifade eder. Özellikle Batılı literatürde bu kavram, son yıllarda fundamentalizm ile eş anlamlı olarak kullanılarak siyasal İslamcı ya da cihatçı yapılar gibi aşırılık yanlısı hareketleri tanımlamak amacıyla öne çıkmaktadır (Yaman, 2016, ss. 38-39). Bu bağlamda. radikalleşme tartışmaları genellikle iki temel soruya odaklanmaktadır: Süreci tetikleyen faktörler nelerdir ve bu süreç hangi aşamalardan meydana gelmektedir?

Günümüzde özellikle dinî radikalleşme, güvenlik açısından öncelikli sorunlardan biri haline gelmiştir (Yaşa, 2021, ss. 797-798). Uzmanlar, radikalleşmeyi bireyin düşünsel düzeyde başlayan ve zamanla aşırı uçlara evrilerek terörizme kadar uzanabilen dinamik bir süreç olarak değerlendirmektedir. Ancak bu sürecin her zaman terörle sonuçlanması gerektiği; bireylerin farklı aşamalarda bu yoldan vazgeçebileceği de vurgulanmaktadır. Sürecin net bir şekilde aşamalara ayrılması güçtür, çünkü bireyler kimi zaman mevcut normlardan saparak intikamcı tutumlar sergileyebilir, bu da gruplaşmayı ve yeni kimlik inşasını hızlandırır. Sürecin nihai aşamasında ise şiddet içeren eylemler ve terör görülebilmektedir. Ancak bireyler bu noktaya ulaşmadan da süreci terk edebilir. Bu sebeple radikalleşme, doğrusal bir yapıdan ziyade geri dönüşü mümkün olan esnek bir süreç olarak ele alınmalıdır (Acar, 2024, ss. 76-77).

Son dönemde yapılan araştırmalar, terör eylemlerine katılan bireylerin farklı sosyal geçmişlere sahip olduğunu ve çok çeşitli radikalleşme süreçlerinden geçtiklerini ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, dini istismar eden örgütlerde olduğu kadar etnik, sağ ya da sol temelli yapılarda da gözlemlenmektedir. Radikalleşme, bireyin kişisel dünyasından başlayarak ailesi, arkadaş çevresi ve sosyal gruplar aracılığıyla genişleyen çok katmanlı bir süreçtir. Katılımın arkasında; bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar, psikolojik sorunlar, travmatik deneyimler ve aidiyet arayışı gibi faktörler etkili olabilmektedir. Ayrıca ideoloji, radikalleşme sürecinde belirleyici bir unsur olup, bireyin örgütün amaçlarına koşulsuz bağlılık geliştirmesini ve şiddet eylemlerine yönelmesini mümkün kılmaktadır (Çelik, 2015, s. 105). Günümüzde radikalleşme süreci için fiziksel temas ya da örgütsel bağlantılar artık zorunlu değildir. Dijitalleşmenin etkisiyle sosyal medya, bireylerin karşılıklı etkileşime geçebildiği bir alan sunarak geleneksel tek yönlü medya araçlarından (televizyon, gazete, radyo) ayrılmıştır. Sosyal

medya sayesinde bireyler hem daha geniş kitlelerle iletişim kurabilmekte hem de coğrafi engelleri aşarak ortak hareket edebilmektedir. Bu etkileşim, bireysel korkuları azaltarak kolektif eylemi teşvik etmektedir. Arap Baharı ve Occupy Wall Street gibi örnekler, sosyal medyanın toplumsal hareketleri örgütlemadaki gücünü açıkça ortaya koymuştur. Bu dijital mecralar, bloglar ve forumlar aracılığıyla fikirlerin yayılmasını kolaylaştırmakta ve yeni nesil, öz düşünümsel karakter taşıyan sosyal hareketlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Yaşa, 2021, s. 797). Batı’da İslam’a dair ilk çalışmalar, çoğunlukla özgün İslami kaynaklara değil, Batılı seyyahların gözlemlerine ve çeşitli söylentilere dayanmaktadır. Bu durum, Hz. Muhammed hakkında olumsuz ve yanlış yargıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu tür yanlış imgeler yalnızca bireysel söylemlerle sınırlı kalmamış, Orta Çağ Batı toplumunda geniş kabul görmüştür. Zamanla bu algılar farklı coğrafyalarda çeşitlenmiş olsa da temel bakış açısı büyük ölçüde sabit kalmış, sonraki dönemlerde inşa edilen İslam imajlarının da zeminini oluşturmuştur (Yıldız, 2023, s. 37).

RADİKALİZM İLE İSLAMOFOBİ ARASINDAKİ KARŞILIKLI BESLEYİCİ-ÇATIŞMACI İLİŞKİ

11 Eylül sonrasında ABD’nin Afganistan ve Irak’a müdahaleleriyle birlikte İslam, küresel söylemlerde sıklıkla şiddet, radikalleşme ve terörle ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte oryantalist bakış açısı ve medyanın rolü, İslam’ın çatışma merkezli bir inanç sistemi olarak sunulmasına öncülük etmiştir. Müslümanlarla bağlantılı şiddet olayları çoğu zaman tarihsel, siyasi ve ekonomik bağlamlardan koparılıp sadece İslam’ın dini kaynakları üzerinden yorumlanmakta; dış müdahaleler, baskıcı yönetimler ve küresel sömürü görmezden gelinmiştir. Bu çerçevede bazı araştırmacılar, İslam’ı hoşgörüsüzlük, fanatizm ve şiddetle özdeşleştirerek onu çağ dışı, geri kalmış ve modernleşmeye kapalı bir yapı şeklinde tanımlamaktadır (Yaman, 2016, ss. 34-35). 11 Eylül ile “radikalleşme” kavramı, önceki anlamından farklı olarak, demokrasi karşıtı duruşları ve şiddet içerikli eylemleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise bu kavram, kimi zaman şiddet içeren fikirlerin başlangıç noktası, kimi zaman ise terörizme uzanan sürecin tamamı olarak ele alınmaktadır. Ancak bu kavram, yalnızca dini temelli aşırılıkları değil; ideolojik uçlar, çevreci ya da hayvan hakları savunucularının aşırı eylemleri gibi geniş bir yelpazeyi de kapsamaktadır. Dolayısıyla radikalleşme, inanç ya da düşünce fark etmeksizin toplumsal normların dışında kalan her tür aşırı yönelimi ifade etmek için kullanılabilir (Acar, 2024, ss. 68-69).

Tarihte terör olaylarının dini metinlere dayandırılarak yapılması ve din adına yürütülen savaşların meşrulaştırılması dinin şiddeti teşvik ettiği izlenimini doğurabilmektedir. Ancak, bu terör eylemlerinin ve savaşların sebebi yalnızca dini sebepler değildir. Bu eylemlerin ardında çoğunlukla siyasi, ekonomik ve kimlik temelli nedenler yer almaktadır. Bazı kişi ve gruplar, güç kazanmak ya da ayrıcalık elde etmek amacıyla şiddeti din kisvesi altında sunarken; kimlik inşasında dinin rolü nedeniyle çatışmalar da sıklıkla dini kimlikler üzerinden yürütülmektedir (Moses, 1996, ss. 23-27). Şiddet uygulayanlar, dini referansları kendi eylemlerini meşrulaştıracak şekilde yorumlayarak vicdani

sorumluluktan kaçma eğilimindedir. Tüm bu dinin araçsallaştırılması süreçleri, Batı toplumlarında İslam’a yönelik olumsuz algıların oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Çelik, 2015, s. 117). ABD, İngiltere ve Kıta Avrupası’nda yükselen İslamofobi ile IŞİD arasında karşılıklı beslenen döngüsel bir ilişki bu şekilde ilerlemiştir. Gerçekleştirilen infazlar, Batı’daki terör eylemleri ve gayrimüslimlere yönelik tehdit mesajları, aşırı sağ ve İslamofobik gruplar tarafından Müslümanlara yönelik baskı ve şiddeti meşrulaştırmak için araçsallaştırarak ciddi bir şiddet dalgasına zemin hazırlamıştır (Ayhan & Çiftçi, 2018, ss. 25-26). Dünyada meydana gelen terör eylemlerinden İslam’ın ve Müslümanların sorumlu olarak gösteriliyor olması Müslümanlara karşı korku ve öfke duygularını derinleştirmektedir. Böylece Müslümanlara yönelik şiddet ve dışlama eylemlerine de meşruluk kazandırmak amaçlanmaktadır (Avrupa’da Göç ve İslamofobi, 2016, s. 171). Dinin bir araç olarak kullanılması neticesinde radikalleşmenin en tehlikeli biçiminin görüldüğü yapılarda, dini metinleri bağlamından koparıp bu yapıların kendi ideolojilerine uygun şekilde katı yorumlarla yeniden inşa etmekte, bu yorumları mutlak hakikat olarak sunarak hem meşruiyet kazanmaya çalışmakta hem de farklı görüşteki Müslümanları tekfir etmektedir. Bu bağlamda, son dönemde sıkça dile getirilen ‘İslami radikalleşme’ kavramı yerine, aslında radikalliğin İslamileştiği, yani mevcut radikal unsurların dini söylemlerle kendini ifade ettiği ileri sürülmektedir. Her ne kadar çatışmalar siyasi nitelikte olsa da kullanılan söylem ve mobilizasyon araçlarının dini referanslara dayandığı gözlenmektedir (Çakır vd., 2017, s. 10).

Her din, yorumlara bağlı olarak radikal eğilimlere zemin oluşturabilir. Dinsel radikalleşmelerde belirleyici olan, doğrudan kutsal metinler değil, bu metinlere getirilen öznel yorumlardır. Kutsal kitaplarda yer alan bazı ifadeler yüzeysel okunduğunda şiddet içeriyor gibi görünse de teolojik bağlamda değerlendirildiğinde çoğu mecaz içerikli ve çok katmanlı anlamlar taşımaktadır. Bu bağlamda radikalleşmenin asıl kaynağı, dini metinlerden ziyade, bireysel motivasyonlar ile küresel ve politik etkenlerdir. Din ise çoğu zaman bu motivasyonları meşrulaştırmak amacıyla araçsallaştırılmaktadır. Bu durum, Batı toplumlarında İslam’a dair oluşan olumsuz algıların şekillenmesinde de etkili olmuştur (Çelik, 2015, s. 104).

Karşılıklı Tehdit Algısını Besleyen Olaylar

1979 İran İslam Devrimi’nin halk ayaklanması ile gerçekleşmesi ile İslam toplumlarında İslam ilkelerinin siyasal düzene hâkim olacağı anlayışı belirlemiştir. Ancak bu düşünce ile giriştikleri hareketler; partilere yapılan darbeler ile iktidardan uzaklaşmaları ya da iktidarın imkânlarına kapılarak davalarından uzaklaşmaları ile genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sebeple 1990’lı yıllarda dini söyleme dayalı örgütler bu alanı doldurmak için daha fazla ön plana çıkmıştır (Efegil, 2022a, ss. 11-12). Son dönemde yeniden gündeme gelen terör olayları, kavramsal belirsizlikleri de artırmıştır. Bazı kesimler, “İslamcı terör” tanımının uygunluğunu sorgularken, bazıları İslam’ı bu eylemlerden arındırmaya çalışmakta; diğerleri ise bu terimin kullanılmasında ısrar etmektedir. Belirli bir kesim İslam’ın terörle özdeşleştirilmesini istememekte ve böylelikle İslamî siyasi taleplerin meşruiyetinin zarar görmesini engellemeye çalışmaktadır (Özerkmen, 2004, s. 255). İslam’ın evrensel barış mesajını kavrayamayan

ve tarihsel olarak Batı çıkarlarına tehdit olarak sunulan bir din algısının günümüzde hâlâ güçlü şekilde varlığını sürdürmesinin temel sebeplerinden biri de medyada etkili olan güç odaklarının bu yönde yürüttüğü yayın politikalarıdır (Mencet, 2018, s. 196).

Dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen terör olaylarının İslam dini ile özdeşleştirilerek bir terminoloji yaratılması İslamofobi üzerinde etkileri de değişken hale getirmiştir. Müslümanlar ile terör olaylarının özdeşleştirilmesi 11 Eylül öncesinde de mevcuttur. 1995 yılında Oklahoma’da federal binaya yapılan saldırıdan Orta Doğulu kişiler sorumlu tutulmuş, ancak gerçekte eylemi gerçekleştirenin Amerikalı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu eylemden sonra ABD’de yaşayan Müslümanlara karşı 200 nefret suçu olayı meydana gelmiştir (Övet, 2016, ss. 124-125). Sayısal veriler olarak incelendiğinde 1980 yılından 2005 yılına kadar ABD’de gerçekleştirilen terör saldırılarının %94’ünün Müslüman olmayan kişilerce yapıldığı saptanmıştır. 2020 yılında İngiltere’de yaşanan 62 terör olayından yalnızca 2 tanesinin İslami kökenden geldiği belirtilmiştir (Yılmaz, 2022, s. 9).

11 Eylül 2001 saldırıları küresel siyasette ve güvenlik anlayışında derin dönüşümlere neden olmuştur. ABD’nin ekonomik gücünü simgeleyen Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan uçaklı saldırı sonucunda büyük can kaybı yaşanmış, ülke ciddi bir güvenlik kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu olayın ardından, istihbarat ve güvenlik kurumlarının etkinliği sorgulanmıştır. ABD’nin bu krizi Ortadoğu’ya yönelik dış politikasını meşrulaştırmak için bir fırsata dönüştürmesi de çarpıcı bir gelişme olmuştur. Soğuk Savaş döneminde bile bu ölçekte bir saldırıya maruz kalmayan ABD, saldırı sonrası dönemde terörle mücadele söylemiyle Afganistan ve Irak’a askeri müdahalelerde bulunmuş; bu ülkelerdeki iktidarları devirerek kendi etkisi altındaki yönetimleri iktidara getirmiştir. Bunun yanı sıra, teröre destek verdiği gerekçesiyle diğer Ortadoğu ülkelerine yönelik müdahale ihtimalleri de gündeme gelmiştir. Bazı analizlerde, ABD’nin asıl hedefinin yalnızca terörle mücadele değil; aynı zamanda Ortadoğu’daki stratejik varlığını pekiştirerek enerji kaynakları üzerindeki denetimini artırmak olduğu vurgulanmaktadır (Dağtaş & Yaylagül, 2005, s. 2). Resmi ve sivil kaynaklardan elde edilen veriler, 11 Eylül sonrası toplumsal tepkilerin boyutunu açıkça göstermektedir. FBI araştırmalarından elde edilen verilerle 2000 yılında sayısı 28’i bulan Müslüman karşıtı nefret suçlarının, 2001’de 481’e yükseldiği ve bu alandaki artışın yaklaşık 17 kat olduğu desteklenmiştir (“V. The September 11 Backlash”, 2002). 11 Eylül sonrası dönemde, Müslüman ya da Orta Doğulu görünümlü kişilere yönelik bireysel şiddet vakaları da artış göstermiştir. Bu bağlamda yapılan saldırıların 11 Eylül’e duyulan öfkenin bir sonucu olarak gerçekleştirildiği, nefret suçlarının haklı sebebe dayandırılması ve şiddetinin arttırılması için kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

2004 ve 2005 yılındaki eylemler, Avrupa’nın küresel terörle doğrudan yüzleşmesine neden olmuş; bunun sonucunda yabancı topluluklar özellikle de Müslümanlar, korku ve güvensizlik duygularının hedefi hâline gelmiştir (Akdemir, 2009, s. 12). 30 Eylül 2005’te Danimarka’da *Jyllands-Posten* gazetesinde Hz. Muhammed’i hedef alan karikatürlerin yayımlanması, uluslararası düzeyde protestolara ve yüzün üzerinde kişinin ölümüne yol açmıştır. Bu ve benzeri olaylar, sıklıkla

Huntington'un 1993'te ortaya koyduğu "medeniyetler çatışması" tezi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak bu yaklaşım, yaşananların sosyal, ekonomik ve politik boyutlarını göz ardı etme riskini taşımaktadır. Nitekim olaylarda temel aktörler ağırlıklı olarak İslâm ve Batı dünyasıyla sınırlı kalmış; çoklu medeniyet etkileşiminden söz etmek mümkün olmamıştır (Özmen, 2017, s. 101). 7 Temmuz 2005 Londra saldırıları, Avrupa kamuoyunda derin etkiler yaratmış ve terörle mücadelede daha katı ve sistematik önlemlerin alınmasına neden olmuştur (Akdemir, 2009, s. 17). The Guardian'ın aktardığına göre, Londra saldırılarından sonraki iki hafta içinde inanca dayalı nefret suçları beş kat artmış; yalnızca İngiltere'de 800'e yakın ırk ve inanç temelli saldırı rapor edilmiş, bunların 200'den fazlası Müslümanları hedef almıştır. Ülke genelinde Müslümanlara yönelik toplam nefret suçu sayısı ise 1.200'ü aşmıştır. Ancak, saldırıların İngiltere doğumlu Müslümanlar tarafından gerçekleştirildiğinin ortaya çıkması, nefret suçlarında ek bir artışa yol açmamıştır ("Religious hate crimes rise fivefold UK news", 2005). İsveç'te 25 Aralık 2014'te Eslöv şehrindeki camilere yönelik saldırılar da ülkedeki yabancı karşıtı faaliyetleri yeniden gündeme getirmiştir ("İsveç'te 4 günde 2 cami kundaklandı", 2014). Yapılan eylemlerin sonrasında terörizm ile nefret suçlarının ilişkisi 2013 yılında Hanes ve Machin araştırma yapmıştır. "ABD'deki terör saldırılarından sonra nefret suçlarını 'ırksal' olarak motive eden ne oldu?" sorusuna yoğunlaşılarak yapılan araştırmada İngiltere'deki Müslümanlara karşı işlenen nefret suçlarının %25-30 arasında artış gösterdiği belirtilmiştir. ABD'de 11 Eylül sonrasında Müslümanlara ve Araplara karşı nefret suçlarının işlenmesinin yanında, Müslüman sanılan Sih'lere karşı da nefret söylemleri ileri sürülmüştür. Terör olaylarını takip eden ilk iki ayda nefret suçlarında yüksek oranda artış görülmüştür (Övet, 2016, s. 128). 2015 yılındaki FBI verileri de ABD'de Müslümanlara ve siyahlara yönelik nefret suçlarında kayda değer bir artış yaşandığını göstermektedir. Toplamda 5.800'ü aşkın nefret suçu kaydedilmiş; bu sayı, 2014'e kıyasla artış göstermiştir. Müslümanlara karşı işlenen suçlar %67 oranında artarak 154'ten 257'ye yükselmiştir. Aynı yıl, önyargı temelli suçların %59'undan fazlası ırk, etnik köken ya da soya dayalı motivasyonla gerçekleştirilmiştir (Farivar, 2016).

Minnesota'da 2016 yılında yaşanan olaylar da Müslüman sivil haklar örgütü CAIR tarafından açıkça İslamofobik bir saldırı olarak tanımlanmıştır. Bu saldırıda saldırganın, camiye gitmekte olan bir gruba yönelik İslam karşıtı ifadelerle tehditlerde bulunması ardından iki kişiyi yaralaması savcılık tarafından kasıtlı bir saldırı olarak değerlendirilmiştir ("Anthony Sawina convicted of shooting Somali-Americans", 2017). Olay sırasında kurbanlardan birinin geleneksel kıyafet giymekte olduğu da ayrımcılığa yönelik saldırının sebeplerinden biri olmuştur. Benzer şekilde 2017'de Londra Finsbury Park'ta bir cami yakınında araçla yapılan saldırıda kalabalığın üzerine aracını süren saldırgan bir kişinin ölümüne ve dokuz kişinin yaralanmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olay açıkça bir terör saldırısı niteliğinde değerlendirilip, Kraliyet Savcılık Servisi tarafından saldırının İslam karşıtı nefret motivasyonu ile planlandığını belirtilmiştir ("Darren Osborne guilty of Finsbury Park mosque murder", 2018). Aynı yıl içerisinde Almanya'da Müslümanlara yönelik 208 saldırı ve hakaret olayı da kaydedilmiştir. Alman hükümetinin meclise sunduğu bilgi notuna göre, bu saldırıların büyük

çoğunluğunun aşırı sağcı gruplar tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiş ve iki kişinin yaralandığı raporlanmıştır. Müslümanlar, fiziksel ve sözlü saldırıların yanı sıra, tehdit mektupları, çevrimiçi kışkırtmalar ile ibadethanelerine yönelik hasar ve Nazi sembolleriyle yapılan tahribat gibi çeşitli şiddet eylemlerine maruz kalmıştır. Aynı dönemde camilere yönelik 15 saldırı da kayıtlara geçirilmiştir. Benzer şekilde, Avusturya’da Ramazan ayında İslam karşıtı saldırıların arttığı ve beş cami ile dini kurumun hedef alındığı bildirilmiştir (“Avrupa’da İslamofobik Eylemler”, 2017). Müslümanlara yönelik saldırılarda özellikle ibadethanelerin hedef alınması nefret suçlarından tüm kesimin sorumlu tutulması olarak değerlendirilebilmektedir.

2020 yılında ise COVID-19 pandemisi sebebi ile İslamofobik eylemler terör-radikalleşme ilişkisindeki fiziksel etkisini çevrimiçi alanda arttırmıştır. “Avrupa İslamofobi Raporu 2020”ye göre, Bazı ülkelerde fiziksel İslamofobi bu sebeple azalmış olsa da nefret söylemleri sosyal medyada yaygınlığını korumaya devam etmiştir. Raporda, Avrupa devletlerinin çoğunun İslamofobik olayları ayrı bir nefret suçu kategorisi olarak kaydetmediği vurgulanmakta; bu durumun sorunun kapsamını doğru değerlendirmeyi ve etkili mücadeleyi zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Avrupa’daki ayrımcılığa maruz kalan Müslümanların yalnızca %12’sinin yaşadıkları olayı resmi mercilere bildirdiği belirtilmiştir (Çam, 2021). Amerikan-İslam İlişkileri Konseyi’nin (CAIR) verilerine göre, 2023 yılında ABD’de Müslümanlara ve Filistinlilere yönelik ayrımcılık ve nefret suçları önceki yıla kıyasla %56 artarak 8,061 şikâyete ulaşmıştır. Özellikle yılın son çeyreğinde İsrail-Hamas çatışmasının etkisiyle İslamofobi ve önyargılar hızla yükselmiştir. CAIR, bu vakaların yaklaşık 3,600’ünün Ekim-Aralık döneminde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. İnsan hakları örgütleri de Orta Doğu’daki gerilimin, küresel çapta İslam, Filistin ve Yahudi karşıtlığını artırdığını bildirmektedir. 2022’deki geçici düşüşün ardından, 2023’te Müslümanlara yönelik nefretin yeniden yükseldiği kaydedilmiştir (“ABD’de İslamofobik ve Müslüman karşıtı olaylar 2023’te rekor seviyeye çıktı”, 2024).

2024 yılında Almanya’da kayda geçen İslam ve Müslüman karşıtı eylem sayısı 3.080’e ulaşarak, önceki yıla kıyasla yaklaşık %60 artış göstermiştir. Almanya İslam ve Müslüman Karşıtlığıyla Mücadele Birliği (Claim) tarafından yayımlanan raporda, bu rakamın şimdiye kadarki en yüksek düzey olduğu vurgulanmıştır. Eylemlerin büyük çoğunluğunu sözlü hakaret ve tehditler oluştururken, vakaların beşte biri aşağılayıcı davranışları içermektedir. Raporda ayrıca iki cinayet ve 198 fiziksel saldırı vakası bildirilmiş, mal varlığına zarar verme olayları da artış göstermiştir. Mağdurların %71’i kadınlardan oluşmakta olup, saldırıların en çok kamuya açık alanlar ve eğitim kurumlarında gerçekleştiği belirtilmiştir. Artışta toplumsal tartışmalar, medya dili ve siyasi söylemlerin etkili olduğunu, ayrıca rapor edilen vakaların gerçek durumu tam yansıtmadığını ifade edilmiştir (“Almanya’da Müslümanlara karşı saldırılarda rekor artış”, 2025). Medyanın rolü genel amacı topluma korku salmak olan terör eylemlerinin duyurulmasında önemli olduğu kadar kontrolsüz ve bilinçli bir düşmanlığın yayılmasında da önemlidir. Terör örgütleri eylemlerini medya ile duyurarak görünürlük kazanmakta aynı zamanda korku oluşturmaktadır. Medyanın kontrolsüz kullanımı aynı zamanda Müslümanların çoğunluğunu

militarize edip sürekli kötülüğün sembolü olarak yaftalamasıyla İslam'ı bir terör dini olarak göstermektedir. Medyanın etkisi ile günlük hayatta da kendini gösteren bu anlayış zamanla ön yargı olmaktan ileriye giderek nefrete ve beraberinde Müslümanlara yönelik işlenen suçlarda meşruluk atfetmeye sebep olmaktadır.

Bunun yanında Müslümanlar hakkındaki korkunun üretilip pazarlanmasını sağlayan sosyal medyayla beslenen veya süslenip abartılan bu yeni perspektif, daha da derinden giderek doğrudan insan bilincini kontrol altına almayı deneyen yeni kültürel pedagogileri de uygulamaya koymaktadır. Söz gelişi sinema gibi eğlence sektörünün öne çıkarıldığı bir ortamda klasik yöntemlerden daha etkili, çarpık, şeytanileştirilmiş bir İslâm imajı bir eğitim süreci tarzında parlatılmaktadır. Öyle ki tüm etik kurallar hiçe sayılarak, komedi ağırlıklı televizyon şovlarından demagojik söylemlerle süslü siyasî demeç ve mitinglere kadar, dizilerden, sinema filmlerinden ve çizgi romanlardan karikatürlere kadar her yaşa ve her sosyo-ekonomik gruba ulaşabilen medyatik araçlarla, İslâm'ın aslında terörizmin ana kaynağı Müslümanların ise terörist olduğu algısı taze tutulmaya çalışılmaktadır. Neticede Batı medyasının bu konudaki baskın görüşü, iki dünya arasında ortak bir zeminin mümkün olmadığı, çatışmanın neredeyse kaçınılmaz olduğu, Müslümanların Batı normlarına tehdit oluşturduğu, İslâm'ın Batılı değerlere alternatif gibi sunulduğu şeklinde yansımaktadır. Kitlel medyada her yönüyle beslenen İslâm algısı, “karışık bir metin geleneğine sahip bir din” ve modern dünyanın meydan okumalarına cevap veremeyen “bozulmakta olan bir medeniyet” olarak ortaya çıkmaktadır. En gelişmiş haliyle İslâm, bu medyatik bakış açısına göre Yunan hikmetini Batı'ya aktaran basit bir liman hükmündedir (Alıcı, 2019, ss. 417-418).

2024 Avrupa İslamofobi Raporu, Müslüman karşıtlığının artık bireysel düzeyin ötesine geçerek kurumsal bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Raporda, geçmişte yalnızca belirli ülkelerde ya da yerel düzeyde uygulanan başörtüsü ve kıyafet yasaklarının, artık birçok Avrupa ülkesinde ulusal düzeyde gündeme getirildiği vurgulanmaktadır. 2015'ten bu yana yayımlanan ve 2023 yılına ilişkin verileri içeren bu kapsamlı çalışma, 28 Avrupa ülkesini analiz etmektedir. Raporun dikkat çekici bulgularından biri, İslamofobi'nin yasal düzenlemelerle desteklenerek sistematik bir yapıya bürünmesidir. Müslümanların dini pratiklerine yönelik yasal kısıtlamaların artırıldığı belirtilmekte; özellikle Gazze'deki çatışmaların, Avrupa'daki Müslümanların ifade ve toplanma özgürlüklerini sınırlamak için gerekçe olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, nefret söylemleri ve suçlarında yaşanan artış, Müslüman toplulukları daha da kırılgan hale getirmektedir (“Avrupa İslamofobi Raporu Yayınlandı”, 2024).

SONUÇ

İslamofobi teriminin tarihsel arka planını incelediğimizde kavramın 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlandığını sonrasında da 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile popülerlik kazandığını görmekteyiz. Ancak, Müslümanlara ve İslam'a yönelik nefret, korku, güvensizlik, dışlama ve ayrımcı

tutumları çok daha eskiye dayanmaktadır. Avrupa merkezli teolojik ve kültürel bir “öteki” algısı İslam’ın yalnızca yeni bir siyasi güç olduğu için değil çok daha derin bir zihinsel dönüşümün yansıması olduğu için ortaya çıkmıştır. Batı özelinde kendi coğrafi ve manevi sınırlarını tehdit eden bir dış güç fikrinin pekişmesi ise Bizans İmparatorluğu’na tabii olan Kuzey Afrika ve Orta Doğu’nun hâkimiyetinin İslam hâkimiyetine geçmesi ile yaşanmıştır. Orta Çağ’da İslam’a yönelik tutumlar ile modern dünyadaki İslamofobik görüş ve tutumlar arasında söylem dışında da büyük benzerlikler vardır. Süregelen bir Müslüman bir öteki oluşturma hedefinde şiddet yaftası ön planda tutulmuştur. İslam barışçıl bir dünya görüşüne sahip olduğundan gerek toplumdaki bireyler arasında gerekte diğer toplumlarla olan ilişkilerde barışçıl ilkeleri temel almaktadır. İslam’da meşru müdafaa halinde ve savaş durumunda şiddet kullanımına izin verilse de bu durum orantılı güç kullanmayı gerektirir. Savaş durumunda da öncelikle uzlaş ve barışçıl yöntemler uygulanmaya çalışılır. Batı Merkezci ötekiler algısı etrafında şekillenen İslam düşmanlığı, korkusu ya da nefreti İslam’ın bu yönünü görmezden gelerek yalnızca aşırı radikalleşen grupların eylemleri üzerinden İslam’ı nitelendirmeye çalışmaktadır.

Yaşanan örnek olaylarda yıllara göre giderek artış gösteren İslamofobik eylemleri incelediğimizde eylemlerin belirli bir sebebe dayandırılmayacağı ve bu eylemlerin dini söyleme dayanan radikal gruplara ya da terör eylemlerine karşılık vermek şeklinde yapılmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak İslamofobi aşırı radikalleşerek teröre yönelen dini grupların yaptığı terör eylemlerin ne bir sebebi ne de bir sonucudur. Bu İslamofobik bakış açısıyla 2001 yılında yaşanan terör eylemlerine verilen tepkilerin meşrulaştırılmaya çalışması hedeflenmiştir. 2001 yılında ve sonrasında yaşanan eylemler İslamofobi’nin artışında önemli etkindir ancak medyanın da rolü İslam’ın Batı’nın dışsallaştırma hedefi olarak kullanılmasında etkili olmuştur. İslamofobi’nin geçmişinin Batı ve Müslümanların tanışmasına kadar çok daha eskiye dayandığı ancak İslami söyleme/yoruma dayalı örgütlerin faaliyetleri ise 1967 Arap-İsrail Savaşı ve 1979 İran İslam Devrimi ile başladığı bilinmektedir. Bu da göstermektedir ki İslamofobi bir gerekçesi olmaksızın bahsi geçen eylemlerin çok daha öncesinde de uygulanmakta ancak bu eylemlerden sonra çok daha haksız sebeplere dayandırılarak kişilerin ayrımcılığa yönelik saldırıya uğramasını haklı zeminde değerlendirebilmektedir.

Zaman içinde çeşitli din adamları, yöneticiler ve politikacılar tarafından öne çıkarılarak çeşitli amaçlara hizmet için kullanılan aşırı söylemler ve eylemler İslam dinini yansıtmadığı gibi İslam dinine önyargının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hem İslamofobi hem de aşırı radikalleşen dini gruplar ve terör eylemleri başta Müslümanlar olmak üzere tüm dünya için tehlikeli bir döngü oluşturmıştır. Toplumsal kutuplaşmanın önüne geçilebilmesi ve aşırı radikalizm-İslamofobi döngüsünün kırılabilmesi için bütüncül yaklaşımlar kullanılmalıdır. Bu yaklaşımlarda eğitimin, empatinin ve diyalogun rolü büyüktür. Aşırı radikalleşme ve terörizm ile mücadelede yeni bakış açıları geliştirilerek, olgunun yalnızca “Müslüman kimliğiyle” ilişkilendirilmesinin sakıncaları fark edilmeli ve İslamofobi’ye karşı çok boyutlu politikalar oluşturulmalıdır.

Yazar Katkısı: Tek yazarlı çalışmadır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

KAYNAKÇA

- ABD'de İslamofobik ve Müslüman karşıtı olaylar 2023'te rekor seviyeye çıktı. (2024) <https://tr.euronews.com/2024/04/02/abdde-islamofobik-ve-musulman-karsiti-olaylar-2023te-rekor-seviyeye-cikti> adresinden ulaşılmıştır. (E.T.: 19.09.2025)
- Acar, Ö. (2024). Müslümanların radikalleştiği algısının gelişimi ve bu kapsamda oluşturulan radikalleşme modellerinin değerlendirilmesi, *Düşünce Dünyasında Türkiz Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), s.63-97.
- Akdemir, E. (2009). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 terörist saldırılarının ardından İslam'ın Avrupa'da algılanışı, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), s.1-26.
- Aktaş, M. (2014). Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), s.31-54.
- Akyel, R. & Atlıhan, M.E(2025). İslamofobi ile mücadelenin hukuksal boyutu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 16(61), s.1-30.
- Alıcı, M. (2019). Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi, *Diyanet İlmi Dergi* ,55(2) ,s.405-434.
- Almanya'da Müslümanlara karşı saldırılarda rekor artış. (2025) <https://www.dw.com/tr/almanyada-m%C3%BCsl%C3%BCmanlara-kar%C5%9F%C4%B1-sald%C4%B1r%C4%B1larda-rekor-art%C4%B1%C5%9F/a-72950744> (E.T.: 19.09.2025)
- Anthony Sawina convicted of shooting Somali-Americans. (2017) <https://www.aljazeera.com/news/2017/5/12/anthony-sawina-convicted-of-shooting-somali-americans>, (E.T.: 20.09.2025)
- Avrupa'da Göç ve İslamofobi,"Avrupa'da İslam Düşmanlığı Raporu",Sakarya Üniversitesi, DİAM,2017 Avrupa'da İslamofobik Eylemler. (2017) <https://diyanet.tv/avrupada-islamofobik-eylemler> (E.T.: 19.09.2025)
- Avrupa İslamofobi Raporu Yayınlandı. (2024) <https://gundemgazetesi.com/detayh.php?id=20312> (E.T.: 19.09.2025)
- Ayhan, B. & Çiftçi M.E. (2018). IŞID, Propaganda ve İslamofobi, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 1 (1), s. 17-32.
- Bilici, İ. E. (2022). Büyük Yer Değiştirme Terör Manifestosunda İslamofobi, Dini ve Etnik Nefret Söylemi. *TRT Akademi*, 7(15), s.622-647.
- Buehler, A.F. (2014). İslamofobi: Batı'nın karanlık tarafı'nın bir yansıması, *trc. Mehmet Atalay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.123-140

- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslamizm- Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, ed. Canatan, Kadir Hıdır, Özcan, Ankara, Eskiyei Yayınları.
- Çam, Ö.T. (2021) COVID-19 pandemic deepens online Islamophobia in Europe, <https://www.aa.com.tr/en/europe/covid-19-pandemic-deepens-online-islamophobia-in-europe/2462001> (E.T.: 19.09.2025)
- Çakır, M. F. vd. (2017). Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırılık ve Terörizm. Polis Akademisi Yayınları, 26(8), s.5-42.
- Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(22), s.99-122.
- Dağtaş, E. & Yaylagül, L. (2005). 11 Eylül Saldırısının Türkiye Yazılı Basınındaki Sunumu, Kurgu Dergisi, 21(1), s.1-23.
- Darren Osborne guilty of Finsbury Park mosque murder. (2018), <https://www.bbc.com/news/uk-42.910.051>,(E.T.: 19.09.2025)
- Efegil E. (2022a). Radikal Yoruma Dayalı Dini Terör Örgütlerinin İncelenmesi, İstanbul, Gündoğan Yayınları.
- Efegil E. (2022b). Dini Söyleme Dayalı Terörizmin Analizi, İstanbul, Gündoğan Yayınları.
- Er, T. & Ataman, K. (2008). İslamofobi ve Avrupa’da birlikte yaşama tecrübesi üzerine. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(2), s.747-770.
- Ergül, E. (2015). İslamofobi Olgusu Bağlamında Terörle Mücadele Dili ve Politikaları. TAAD, 6(22), s.299-336.
- Farivar, M. FBI: Hate Crimes Against Minorities Increased in 2015. (2016) <https://www.voanews.com/a/fbi-hate-crimes-against-minorities-increased-in-2015/3595178.html> ,E.T: 20.09.2025)
- Gür, A. (2023). İslamofobi oluşumunda İslam dünyasının sorumluluğu üzerine öz eleştirel yaklaşım, Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi,1(2), s. 181-208.
- Islamophobia: A Challenge for Us All (1997), “Commission on British Muslims and Islamophobia”, Commission on British Muslims and Islamophobia. London: Runnymede Trust, 1-69.
- İsveç’te 4 günde 2 cami kundaklandı. (2014) <https://akra.media/Haber/HaberDetay/73000/isvecte-4-gunde-2-cami-kundaklandi> ,(E.T.: 19.09.2025)
- Kedikli, U.& Akça M. (2017). Soğuk Savaş sonrası Avrupa’da artan İslamofobi, TESAM Akademi Dergisi, 4(1), s.57-95.

- Mencet, M. S. (2018). Tarihsel Arka Planıyla Türkiye’de İslamofobi, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 14(53) s.191-208.
- Moses, R. (1996). Şiddet Nerede Başlıyor” (çev. A. Kul), Cogito, 6-7, s. 23-27.
- Övet, T. (2016). Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5(1), s.109-140.
- Özerkmen, N. (2004). Terör, terörizm ve Radikal İslamcı terör, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44(2),s. 247-265.
- Özmen, N. (2017). Karikatür krizi: Danimarka’da homojen kültür söylemi ve İslamofobi’nin tezahürü, Diyanet İlmî Dergi, (53/2).
- Religious hate crimes rise fivefold UK news. (2005) 19 Eylül 2025, (E.T.:19.09.2025).
- Tosun, S.B. (2023). Avrupa’da İslamofobi üzerine Tartışmalar ve Polonya Örneği, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Uzun, N. (2012). Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Yaman, F. (2016). İslam Topluluklarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme, Milet ve Nihal, 13(2), s.33-61.
- Yaşa, G. (2021). Dinî motivasyonlu radikalleşmenin özellikleri: Nedenler ve süreç, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17(40), s.795-824.
- Yıldız, Ş. (2023). İslamofobinin Tarihi ve Kültürel Kökenleri, Balıkesir İlahiyat Dergisi, (17), s.35-49.
- Yılmaz, C.İ. (2022). İslamofobi, Konya, NEÜ Yayınları.
- V. The September 11 Backlash. (2022) <https://www.hrw.org/reports/2002/usahate/usa1102-04.htm> adresinde, (E.T.:19.09.2025).